

Детермінанти громадськості і шляхи її формування

На рубежі тисячоріч намітилися основні ознаки стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні. Цей момент дуже сприятливий для нарощування зусиль по подоланню кризи і зв'язаних з ним рецидивів свідомості приреченості. Без формування гражданственности, соціальної активності і відповідальності неможливо домогтися оздоровлення економіки і вийти на інший рівень розвитку, створити сприятливий інвестиційний клімат, інтегруватися у світову економіку. Автор пропонує основні шляхи формування гражданственности в умовах подолання кризи. Ці напрямки не розроблялися для діяльності якої-небудь визначеної політичної партії. Вони спрямовані на політичну консолідацію нації і відбивають загальні методологічні підходи сучасної конфліктології по стабілізації соціально-економічного розвитку на основі теорії еволюційного функціоналізму Т. Парсонса. Дані напрямки, на думку автора, є логічним продовженням аналізу категорії “громадскість”, бачення її глибинного зв'язку з “базовими” категоріями – “держава”, “цивілізація”, “культура”. Автор визначає їхній як “детермінанти логічного аналізу” і вважає, що кожний із трьох етапів такого аналізу сприяє визначенню конкретного напрямку діяльності політичної еліти і суб'єктів виховної дії по формуванню гражданственности.

I. Громадскість і держава

Громадскість, як і любов, не може бути абстрактної, вона зв'язана з конкретною державою і не може формуватися в “лабораторних умовах”. Держава — це політико-територіальна організація, воля якого є обов'язковою для всього населення країни. Поняття гражданственности припускає повага виконання цієї волі, соціальну відповідальність і визначену форму відданості народу цієї держави. Полярними формами цієї соціальної відповідальності є: космополітизм – усвідомлення себе “громадянином світу” і, з іншого боку, – усвідомлення себе підданим держави. Космополітизм може носити складний

характер, але в цілому він має абстрактну природу і не може бути аналогом щирої гражданственности. Підданий має повинність, обов'язки платити данина, але не має реальних прав і, отже, не може мати відчуття щирого хазяїна, формувати в себе почуття усвідомленої відповідальності за долю держави. Проте, історична ретроспектива визначених форм гражданственности в нашій Батьківщині свідчить про різні феномени його розвитку. На формування гражданственности у вітчизняних умовах наклали свій відбиток такі фактори, як: тривала епоха феодалізму, вікове протистояння тиранії Орди, польського короля і російського самодержця, насиченість вітчизняної історії подіями особливої трагічності і динамізму (цивільна, Велика Вітчизняна війни). Проте, практично всі правлячі режими спиралися на особливості ментальності українського народу і прагнули розвивати патріотичні і цивільні почуття. Фактор політичного лідерства, на думку автора, має особливо важливе значення у формуванні таких найважливіших якостей гражданственности, як почуття соціальної відповідальності. Феномен політичного лідерства може бути розглянутий як прояв культури управлінської діяльності і духовності особистості керівника, що забезпечує активний зворотний зв'язок зі своїм електоратом, що є найважливішою умовою консолідації нації, формування почуття причетності і соціальної відповідальності громадян.

II. Громадскість і цивілізація

Необхідність звертання до категорії “цивілізація” викликана характером трансформаційних процесів в Україні. Зміни ціннісних орієнтацій тоталітарної свідомості і способу мислення супроводжується тезою про “дефіцит цивілізованості” і необхідності її формування, хоча багато людей, у тому числі і керівники, мають дуже неясне представлення про зміст даної категорії. У поняття “цивілізація” у міру його розвитку вкладався різний зміст – від ототожнення французькими просвітителами із суспільством, заснованим на засадах розуму і справедливості до бачення в цивілізації епохи деградації духовної культури Освальдом Шпенглером. Автор, розділяючи точку зору С. Крапивинського на цивілізацію як соціальну організацію, метою якої є відт-

ворення і збільшення суспільного багатства [3], бачить у його глибинних основах головний рушійний фактор, на який постійно вказував Рон Хабборд, – прагнення до виживання [5]. Прагнення до виживання, на думку автора, має двох сторін: всезростаюча агресія й експансія людського роду стосовно космосу і природи і прагнення протистояти ентропії – зберегти стійкість і цілісність соціальної системи, протистояти різним видам погроз, що підривають основи людського існування. Громадскість у цивілізованому аспекті несе в собі наступні характерні ознаки цієї соціальної організації:

- громадскість як форма соціальної активності людини, що міркує про долю своєї Батьківщини, про власний професіоналізм як умові зайняти гідне місце в цій соціальній організації;
- громадскість як форма свідомого законопослушання, розуміння того, що воно дозволить зберегти соціальну стабільність і збільшити багатство.

Це справжня форма громадянственности, що може бути реалізована в демократичній державі як “цивільне суспільство”, що забезпечує кожній людині вільну реалізацію його природних прав: на життя і гідне існування, на власність, рівність перед законом. Висока соціальна активність перших громадян – жителів Древньої Греції і Рима базувалася на досягненні першої форми цивілізації – демократії і досить високому рівні життя. Причому, як відомо, на думку Аристотеля [1], найбільш гідними громадянами могли бути представники так названого сьогодні “середнього класу”, тому що занадто багаті нехтували законопослушанням, а занадто бідні не забезпечували фізичних основ існування і не могли бути свідомими і законослухняними громадянами

III. Громадскість і культура

Культура, як внебіологический, специфічно людський спосіб діяльності, має визначену мотивацію, рушійні сили цієї діяльності. Автор вважає, що ця мотивація зв'язана з іншою, не менш важливою, чим “виживання”, потребою людини, що Абрахам Маслоу відносив до вищої форми ієрархії людських інтересів – це прагнення до самореалізації. Прагнення реалізувати себе в ство-

ренні шедеврів, цінностей матеріальної і духовної культури, запам'ятати в історії, відчуття щастя творчості утворить феномен “високої культури”, найважливішими компонентами якої є наука і мистецтво. Фрейбургський мислитель Мартін Хайдеггер вважав, що людина, пам'ятуя про дискретність свого життя, повинний намагатися встигнути самореалізуватися. Самореалізація сприяє перетворенню людини в особистість, який удається розірвати коло своєї дискретності і ступнути у вічність. Така форма культури зв'язана з високою творчою активністю людини, що ми називаємо духовністю. Духовність виявляється в сукупності ознак, серед яких можна виділити наступні:

- етичний – готовність до жалю і самовідданих дій заради інших,
- інтелектуальний – постійний саморозвиток і пошук істини,
- естетический – височина душі, прагнення очистити життя від пороків;
- вольовий – активність і сила духу у твердженні добра.

Вищим духовним проявом громадянственности є патріотизм – любов до Батьківщини і готовність до самопожертви. Культура творчої самореалізації особистості, як і патріотичний учинок, — це перемога духу над смертю, крок у безсмертя. Напевно, тому, говорячи про виховання особистості, древні мислителі говорили: “Душу людини — це не судина, яким треба наповнити, це — смолоскип, якому необхідно запалити”. І в категорії “висока громадянськість”, і в категорії “висока культура” схований свій сакраментальний зміст, екзистенціальна сутність, людського буття, змісту його життя.

Таким чином, у результаті логічного аналізу ми визначили наступні найважливіші характеристики громадянственности:

- відповідальність, відданість народу, віра в керівництво;
- професіоналізм, почуття хазяїна, законопослушание;
- патріотизм, любов до Батьківщини.

Формуванню цих якостей будуть сприяти основні напрямки діяльності політичної еліти держави і суб'єктів виховного процесу: морально-політичне, соціально-педагогічне і соціально-психологічне. Взаємозв'язок і погодженість даних напрямків забезпечується логічною взаємозумовленістю основних фу-

нкцій стабілізації і керування системою, розроблених Т. Парсонсом (адаптація, целедостижние, цінності, інтеграція). На думку автора, морально-політичний напрямок припускає формування основних цілей, цінностей і установок. Соціально-педагогічне охоплює роботу з целедостижению в умовах функціонування цивілізаційних норм і цінностей (професійне становлення і законопослушание). Соціально-психологічне — соціальну адаптацію особистості і консолідацію нації, інтеграцію суспільства.

Зупинимося на найбільш важливих аспектах змістовної сторони даних напрямків.

1. Морально-політичний напрямок формування громадянственности

Роль політичної еліти складається у визначенні науково-розроблених цілей, параметрів і умов розвитку держави, як на вищому, так і на регіональних рівнях. Ці мети повинні бути доступні і зрозумілі народу, відкривати рішення безпосередніх тактичних і стратегічних задач. Мова не йде про відновлення планової економіки, скоріше про державне регулювання й усунення кризових явищ, інформаційному забезпеченні прозорості приватизаційних і інвестиційних проектів, мірах державного протекціонізму по захисту вітчизняного товаровиробника, дрібного і середнього бізнесу. Будь-яке, нехай незначне, досягнення по просуванню до заданим цілям буде сприяти формуванню Віри в можливість подолання кризи, створить сприятливі умови для діяльності всіх суб'єктів виховного процесу.

Роль останніх складається у формуванні ціннісних орієнтацій нації молодого покоління на основі використання засобів інформаційно-пропагандистського впливу, культурно-виховної і просвітительської роботи. Неодмінною умовою, що забезпечує реалізацію даного напрямку, є висока духовність політичної еліти, що дозволить забезпечити її політичне лідерство і здійснити політичну консолідацію нації, сформувати віру, почуття соціальної причетності і відповідальності як найважливіших якостей громадянственности і вихід із кризи на новий рівень розвитку.

2. Соціально-педагогічний напрямок формування громадянськості

Даний напрямок містить у собі комплекс мір соціальної політики держави по найбільш ефективному використанню інтелектуального потенціалу України, економічному стимулюванню кваліфікованої праці, ранній спеціалізації і наданню допомоги в працевлаштуванні випускників вузів, а також педагогічних зусиль по формуванню якісно нової моделі фахівця XXI століття, професійні знання якого дозволять успішно адаптуватися до умов інформаційного суспільства. У серце кожного фахівця повинна жити Надія і впевненість у тім, що його праця, його таланти знайдуть визнання і застосування в Україні. Для рішення цієї задачі необхідно усунути існуючі протиріччя в системі вищого утворення між державою – вузами – ректоратом – викладачами – учнями – виробництвом, ширше використовувати світовий і вітчизняний досвід, розвивати творче мислення. Лекційно-семінарський метод, що відбиває традиційну технологію напівпасивного запам'ятовування, властиву для тоталітарної системи, повинний, у міру інтелектуального становлення тих, яких навчають, усе більше поступатися місцем інноваційним (активним) методам, сучасним технологіям навчання, безпосередньо зв'язуватися з практикою. Радість пізнання і творчості формують не тільки пізнавальну, але і цивільну активність особистості.

3. Соціально-психологічний напрямок формування громадянськості

Патріотизм завжди був відмітною рисою ментальності українського народу. Але не варто заспокоювати себе цим: він формувався з урахуванням відповідних факторів і умов історичного розвитку. У сучасних умовах трансформаційні процеси “повернення в лоно цивілізації” можуть привести до того, що ми можемо загубити традиційні цінності, так і не завоювавши нових. Тому представляється дуже важливим рішення вимог Т. Парсонса про адаптацію до реалій і умов середовища, а також про інтеграцію суспільства.

Функція адаптації в економічному аспекті припускає рішення цілого комплексу енергетичних, екологічних і технологічних проблем. Реалізація вимог цих функцій у соціально-психологічному аспекті вимагає адаптації мислення до реалій сучасної епохи – і епохи спрямованості в майбутнє, динаміки, прагматизму, прискорення темпів розвитку. Саме така спрямованість допомогла країнам Південно-Східної Азії зробити “стрибок” із середньовіччя в постіндустріальне суспільство. Естафету “східних тигрів” підхоплює мільярдний Китай. Інтелектуальний потенціал, а також працьовитість і почуття власного достоїнства, як відмітні риси ментальності українського народу, дають можливість піти цьому прикладу. Важливо, у соціально-психологічному аспекті, усунути надмірну акцентуацію на минуле, осмислити соціально-психологічні цінності нової епохи, нового світу. Адаптуватися до умов міжнародного середовища значить осмислити світовий досвід по консолідації нації, інтегрувати її для рішення глобальних задач економічного розвитку. Цікавий досвід США по нейтралізації негативних результатів поляризації суспільства після проведення президентських виборів, останнє звертання до нації экс-кандидата на посаду президента А. Гора, досвід інтеграції нації в сусідній Польщі, діяльність президента А. Квасневського. Необхідний розвиток державної символіки [2], прийняття тексту гімну України. Необхідне подолання “синдрому запеклості”, створення “психологічного комфорту” для всіх громадян, що проживають в Україні, дія твердих демократичних механізмів, визначених нормами міжнародного права, розвиток територіального і місцевого самоврядування. Суб'єкти виховного впливу повинні сприяти усвідомленню цінності самого духу волі демократичної держави, формуванню творчого мислення, активної цивільної позиції, прагненню до саморозвитку і професійного самовдосконалення, законопослушанню, сприйняттю національних і світових соціокультурних цінностей цивілізації. Світу і процвітанню повинна сприяти інтелектуальна духовність політичної еліти, соціальна толерантність, любов і творчість усіх її громадян.

Список літератури

1. Аристотель. Политика// Мир философии – М., 1991.– Ч.2.– 414– 415.
2. Керлот Х. Э. Словарь символов.– М.: REFL-book, 1994.– 608 с
3. Крапивинский С. Э. Социальная философия: Учеб для студ. вузов – М.: ВЛАДОС, 1998.– С. 164–165.
4. Смелзер Н. Социология: Пер. с англ.: [Учеб. пособие для студентов вузов] /
Науч. ред В. А. Ядов.– М.: Феникс, 1998 –
688 с. 5 Хабборд Р. Дианетика.– М., 1993 – С.
27–28.